

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Kevin Marks

**MIKS EI SUUTNUD EESTI KOMMUNISTLIK PARTEI OMA
MÕJUVÕIMU ÜLEMAAILMSE MAJANDUSKRIISI AJAL EESTIS
LAIENDADA?**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Dr. Olaf Mertelsmann

Tartu 2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
HISTORIOGRAAFIA.....	4
1. TAUST.....	5
1.1. Kominterni strateegia majanduskriisi aastail.....	5
1.2. Eesti ja Saksamaa olude erinevus.....	8
2. EESTI KOMMUNISTLIKU PARTEI ILLEGAALNE BÜROO 1929-1931.....	13
2.1. Tähtsamad majanduskriisi aegsed Illegaalse Büroo liikmed.....	13
2.1.1. Konstantin Männikson.....	14
2.1.2. Osvald Tuul.....	14
2.1.3. Voldemar Teppich.....	15
2.1.4. Idel Jakobson.....	16
2.1.5. Alviine Puusepp.....	17
2.2. Elu pörandaalusena.....	18
2.3. Mõningane edu ja illegaalse büroo lagunemine.....	19
3. ORGANISATOORNE KAOS JA KAUGJUHTIMINE.....	23
3.1. Võitlus “provokaatorite” vastu.....	24
3.2. Kaugjuhtimine ning strateegia ümberhindamine.....	26
KOKKUVÕTE.....	29
KASUTATUD KIRJANDUS.....	31
KASUTATUD ALLIKAD.....	33
SUMMARY.....	36

SISSEJUHATUS

Ülemaailmne majanduskriis ehk suur depressioon oli üks ajaloo märkimisväärsemaid majanduslikke krahhe. Kriisi vältel leidis aset ülemaailmse kommunistliku liikumise teatav aktiveerumine, mõistetavalt pöördusid paljud kapitalistlikus korralduses pettunud inimesed vasakpoolsete parteide poole. Ülemaailmse majanduskriisi tähtsust mõistsid ka Eesti kommunistid, kes üritasid halvenevaid majanduslikke olusid enda mõjuvõimu laiendamiseks ära kasutada. Kommunistliku liikumise kasv Eestis jäi antud perioodil siiski küllaltki marginaalseks ning teatud mõttes väljus Eesti Kommunistlik Partei (EKP) majanduskriisist nõrgemana kui ta oli olnud selle alguses.

Uurimistöö eesmärgiks on selgitada, miks Eesti Kommunistlik Partei ülemaailmse majanduskriisi ajal Eestis oma mõjuvõimu laiendada ei suutnud. EKP ebaedu põhjuste leidmiseks on probleemi vaadeldud erinevatest vaatenurkadest nagu ülemaailmse kommunistliku liikumise mõjud, Eesti olude iseärasused majanduskriisi ajal, EKP strateegia ja põrandaaluste kommunistide tegevus.

Töö on jagatud kolmeks osaks, millest esimeses avab autor ülemaailmse majanduskriisi aegse kommunistliku liikumise üldist tausta. Enne ülemaailmse majanduskriisi algust langetas III Kommunistlik Internatsionaal (Komintern) mitmeid otsuseid, mis mõjutasid parteide kriisiaegset strateegiat. Esimeses peatükis on ka uuritud, mis põhjustel võis kommunistlikul liikumisel olla Eestis keerulisem tegutseda – samuti on neid olusid võrreldud Saksamaaga, kus kommunistlik partei majanduskriisi ajal jõudsalt kasvas.

Teises osas uuritakse EKP tegevust ülemaailmse majanduskriisi esimesel poolel, mil Eestis eksisteeris põrandaalune keskus ehk Illegaalne Büroo. Sel perioodil saatis EKP tegevust ka teatav edu, kuid kindlasti ei täitnud partei oma potentsiaali. Erilist tähelepanu on pööratud just põrandaalustele kommunistidele – EKP võimuladvik võis vastu võtta igasuguseid otsuseid, kuid nende täideviimine sõltus siiski kohapealsetest aktivistidest.

Viimases osas tuleb vaatluse alla EKP reaktsioon Illegaalse Büroo lagunemisele ning partei strateegia mõnetine muutus majanduskriisi lõpus. Illegaalse Büroo liikmete arreteerimine vapustas EKP juhtkonda ja paiskas partei kaosesse. Läbikukkumine sundis EKP-d oma tegevust kriitiliselt ümber hindama.

HISTORIOGRAAFIA

Eesti Kommunistliku Partei ajalugu on vaadeldaval ajaperioodil varasemalt uurinud eeskätt Nõukogude Liidu ajaloolased. Eesti kommuniste saatis majanduskriisi ajal suuresti ebaedu, seega on nõukogude ajaloolased sellele perioodile ka üldiselt vähem tähelepanu pööranud. EKP ajaloo uurimisega tegeles Partei Ajaloo Instituut ning nende avaldatud koguteoses “Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloost II” on kajastanud ka majanduskriisi aegset EKP tegevust. Raamat annab sündmustest detailse ülevaate ja avab hästi partei ülesehitust, kuid spetsiifilised sündmused on esitatud tihti peale kallutatult ning kohati esineb ka valeinformatsiooni. Nõukogude ajal ilmus kommunistide kohta ka mitmeid eluloolisi teoseid, mis ilmestavad hästi nende inimeste nägemust oma võitlusest.

Nii Nõukogude kui taasiseseisvunud Eesti Vabariigi ajal oli Kommunistliku Partei ajaloo tulemusterohkeks uurijaks Olaf Kuuli. Uurimustöös on viidatud mitmele tema teosele, millest kõige olulisem on olnud “Fontanka ja Moika vahel: Eesti kommunistide sisetülidest aastail 1919–1938”, kuna seal on lahatud ka kommunistide majanduskriisi aegseid tülisid. Kominterni ajalugu on rahvusvaheliselt küllaltki laialdaselt uuritud, selles töös toetutakse Kominterni majanduskriisi aegset strateegiat vaadeldes põhiliselt Edward H. Carri teosele “The Twilight of Comintern 1930–1935” ja Kermit E. McKenzie raamatule “Comintern and World Revolution 1928–1943”.

Tähtsaimad allikad Eesti Kommunistliku Partei põrandaaluse tegevuse uurimiseks olid pärit järgnevatest kogudest: Kominterni Eesti sektsioonist Moskvast ja Leningradis ning EKP Venemaa büroost. Põrandaaluste kirjavahetust Nõukogude Liidus asuvate kommunistidega saab uurida vaid katkendlikult, kuna märkimisväärne osa sellest on kodeeritud ning dešifreerimiseks vajalikku võtit dokumentide juures ei leidu. Olulist informatsiooni andsid mõned poliitilise politsei dokumendid ja arreteeritud kommunistide käest konfiskeeritud materjalid. Tähtsaks allikaks olid ka majanduskriisi aegsed ajalehed, kus leidsid laialdast kajastust kommunistide kohtuprotsessid ja tähtsamad kommunistliku liikumisega seotud sündmused. Illegaalse Büroo telgitaguste avamiseks toetutakse sageli lisaks arhiivimaterjalidele ka kommunisti Voldemar Teppichi “Põrandaaluste juhi paljastusi” artiklitele, mis ilmusid Päevalehes algselt 1933. aastal. Voldemar Teppichi artiklid on taasavaldatud kultuuriajakirjas Akadeemia, millele on selles uurimistöös ka viidatud.

1. TAUST

Ülemaailmse majanduskriisi ajaks oli Nõukogude Liidu ja Kominterni lähenemine välisriikide kommunistlike liikumiste mõjutamise suhtes märkimisväärselt muutunud. Just majanduskriisi eel pandi paika uus strateegia, mis saatis kommunistlikke parteisid terve kriisi vältel. Eesti olemus äsja iseseisvunud agraarmaana seadis kommunistliku liikumise levikule teatavad teistsugused tõkked, mis arenenud tööstusriikides ei eksisteerinud, samuti ei mõjutanud majanduskriis kõiki riike võrdselt. Seetõttu ei olnud kommunistide poolt kasutatav samalaadne strateegia igal pool ka võrdväärselt tõhus.

1.1. Kominterni strateegia majanduskriisi aastail

1930. aastate esimene pool oli ülemaailmsele kommunistlikule liikumisele suuresti lootustandev aeg. Ameerika Ühendriikidest alguse saanud ülemaailmne majanduskriis nõrgestas tõsiselt kapitalistlikke riike.¹ Igasugune ebastabiilsus kapitalistlikus maailmas tuli kommunistidele loomulikult hea uudisena. Samas ei jätnud kriis täiesti puutumata ka Nõukogude Liitu. Nõukogude Liidu industrialiseerimine oli suuresti ehitatud lääneriikidest ostetud tööstustehnikale ja palgalistele lääne tööstusspetsialistidele ning rublades selle eest tasuda ei saanud. Lääne valuutat sai Nõukogude Liit suuresti oma põllumajandussaadusi ekspordides, kuid kriisioludes nende saaduste hinnad langesid.² Siiski oli kriis Nõukogude Liidu jaoks suur propagandistlik võit ning see lõi kommunismi levikuks viljaka pinnase.

Nii head väljavaated maailmarevolutsiooniks, nagu need olid mainitud ülemaailmse majanduskriisi ajal, olid viimati olnud esimesele maailmasõjale järgnenud segastel aastatel. Sellal pani vastne Nõukogude Venemaa maailmarevolutsioonile suuri lootusi. Võimuladvik oli optimistlik – kommunistlik riigipööre Saksamaal pidi peagi reaalsuseks saama.³ Maailmarevolutsioonis – eriti aga tugeva tööliklassiga Saksamaa revolutsioonis – nähti lahendust paljudele Nõukogude Venemaa probleemidele. Tugeva tööstusega Saksamaad peeti

1 McKenzie, K. O. *Comintern and World Revolution, 1928–1943: The Shaping of Doctrine*. New York: Columbia University Press, 1966, lk 114.

2 Carr, E. H. *The Twilight of Comintern, 1930–1935*. London: Macmillan Press, 1983, lk 3, 29.

3 Musial, B. *Sihikul oli Saksamaa*. Tallinn: Tänapäev, 2009, lk 76–77.

põllumajandusliku Venemaa naturaalseks partneriks. Oli palju neid, kes ei uskunud Nõukogude Venemaa jätkusuutlikusse ilma Saksamaata.⁴

Maailmarevolutsioonile rõhudes suunas Moskva tol ajal palju ressursse välisriikide kommunistlike parteide rahastamiseks. 1923. aastal luhtus aga viimane kindlam lootus näha punalippu Berliinis lehvimas, 1924. aastal kukkus riigipöörde katse läbi isegi väikeses Eestis. See pidi olema märguanne, et senine välispoliitiline kurss vajab ümberhindamist. Järk-järgult koondas Jossif Stalin Nõukogude Liidus enda ümber võimu ja võidukäigu tegi tema poolt soositud idee – sotsialismi ehitamine ühes riigis.⁵

Ülemaailmse majanduskriisi aastatel oli Nõukogude Liit maailmarevolutsiooni õhutamisega märksa ettevaatlikum. Eksisteeris teatud hirm, et kapitalistlikud riigid võivad kriisi ajal Nõukogude Liidus näha vaenlast, kelle vastu jõud ühendada.⁶ Sellest tingituna propageeris Nõukogude Liit nendel aastatel kapitalistlike riikidega rahu ja head vahekorda.⁷

Välisriikide kommunistlike parteide tegevust suunas Moskvast baseeruv Kolmas Internatsionaal (Komintern). 1928. aasta juulist kuni septembrini toimunud Kommunistliku Internatsionaali VI kongressil kinnitati uus Kominterni programm, mis oli kommunistlike parteide jaoks üldise suuna näitajaks. Kominterni sõnul oli niinimetatud maailma kapitalistlik süsteem jõudmas oma kolmandasse perioodi, mille tunnusteks pidid olema majanduslik ebastabiilsus, sõjad ja revolutsioon. Esimene periood oli olnud esimese maailmasõja järgne ebastabiilne aeg, mil paljudes riikides tekkis revolutsiooniline olukord; teine periood oli kapitalistlike riikide majanduse mõningane stabiliseerumine kahekümnendate aastate keskel.⁸

Kuigi kolmanda perioodi väljakuulutamise 1928. aastal võib 1929. aasta sündmusi teades prohvetlik tunduda, pidi kolmanda perioodi majanduslik ebastabiilsus Kominterni sõnul tulema pikaajalistest kapitalismi vastuoludest, mille tulemusena langeks töölisklassi elatustase niivõrd madalale, et revolutsiooniline olukord oleks vältimatu. Sellist 1929. aastal aset leidnud kapitalistlikku krahhi Komintern aga ei ennustanud.⁹

4 Musial, *Sihikul oli Saksamaa*, lk 84.

5 Carr, *The Twilight of Comintern*, lk 4.

6 *Ibid.*

7 McKenzie, *Comintern and World Revolution*, lk 117.

8 *Ibid.*, lk 118.

9 Kozlov, N. N., & Weitz, E. D. (1989). Reflections on the Origins of the “Third Period”: Bukharin, the Comintern, and the Political Economy of Weimar Germany. *Journal of Contemporary History*, nr 24, 1989, lk 387.

Kominterni VI kongressi järel muutus paljude kommunistlike parteide strateegia teiste sotsialistide suhtes palju vaenulikumaks – enam ei üritatud leida ühisosa, vaid hakati ühendusi ägedamalt ründama. Eriti märgatav oli see Saksamaal, kus Saksamaa Kommunistliku Partei (KPD) peamiseks poliitiliseks vastaseks kujunes Saksamaa Sotsiaaldemokraatlik Partei (SPD). KPD eeskujul hakkasid ka paljud teised Kominterni liikmed, kaasa arvatud EKP, kommunistidest paremale jäävaid vasakparteisid sotsiaalfäšistideks nimetama.¹⁰

Põhjus selleks muutuseks oli niinimetatud kapitalistliku maailma kolmas periood. Kommunistide silmis oleksid ainult sotsiaaldemokraadid suutnud kapitalistliku korralduse vastuolusid leevendada ning nendes riikides revolutsioonilise olukorra ära hoida – seetõttu langesidki nad eriti suure kommunistide viha alla.¹¹ Võitlus “sotsiaalfäšismiga” langes kokku ka Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei sisetülidega, mille käigus Stalin enda poliitilisi rivaale kõrvaldas – mistõttu võis selle idee toetamine Stalinile ka meeltemööda olla.¹²

Eesti, Läti, Leedu ja Soome küsimuse tõstatas VI kongressil Leedu kommunist Vincas Mickevičius-Kapsukas. Oma esinemises rõhutas Mickevičius tollal kommunistide seas levinud arvamust, et need riigid olid lääne suurriikide satelliidid. Nõukogude Liidu vastasele sõjaohule viidates rääkis ta, et Baltikum ja Soome saaksid selles sõjas kapitalistlikele riikidele platsdarmiks. Sellest tulenevalt soovis ta, et Komintern ja Nõukogude Liit nendele riikidele rohkem tähelepanu pööraks.¹³ See viitab asjaolule, et Kominterni tähelepanu ei olnud sel ajal Baltikumil. Loomulikult soovis iga kommunist oma riigi olulisust Kominternile ka üle tähtsustada.

Komintern nõudis oma liikmetelt ranget ideoloogilist ühtsust. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei (VKP(b)) oli ideaal, mille sarnaseks kõik ülejäänud parteid pidid muutuma – seda protsessi nimetati bolševiseerimiseks.¹⁴ Parteide bolševiseerimine oli alguse saanud juba 1920. aastal, mil Kominterniga ühinemiseks seati 21 nõuet – kahekümnendate aastate lõpuks olid kõik Kominterni liikmeparteid ideoloogiliselt ja juhtimise poolest tugevalt Nõukogude Liidu mõju all.¹⁵ Kuigi parteide bolševiseerimise eesmärgiks oli ametlikult nende

10 Haro, L. Entering a Theoretical Void: The Theory of Social Fascism and Stalinism in the German Communist Party, *Critique*, nr 39, 2011, lk 571.

11 *Ibid.*, lk 573.

12 McKenzie, *Comintern and World Revolution*, lk 117.

13 Mickiewicz-Kapsukas, V. Rajariigid ja sõjahädaoht. *Klassivõitlus*, 1928, nr 98–99, lk 17–18.

14 McKenzie, *Comintern and World Revolution*, lk 93.

15 Carr, *The Twilight of Comintern*, lk 5–6.

võitlusvõime tõstmine, siis võib päris kindlalt väita, et see muutis need erakonnad oma lähenemise poolest jäigemaks ning ei võtnud arvesse riikide väga erinevaid olukordi. Bolševiseerimise tulemusena muutusid Kominterni liikmeparteid Nõukogude Liidust ideoloogiliselt sõltuvaks.

1929. aastal alanud ülemaailmne majanduskriis kinnitas vaid Kominterni VI Kongressil paika pandud kurssi. Igal aastal toimuval Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee pleenumil kostusid järjest julgemad ennustused kapitalistliku korra lagunemise kohta. 1934. aastal pidid kommunistid siiski tõdema, et majanduskriisi haripunkt oli möödas. Komintern hakkas oma lähenemist ümber hindama alles pärast Saksamaa kommunistide lüüasaamist ning maailma majanduse stabiliseerumist.¹⁶

1.2. Eesti ja Saksamaa olude erinevus

Ülemaailmse majanduskriisi tagajärjed ei olnud kõikides riikides võrdväärsed, samuti mõjutasid ühiskondade erinevused oluliselt ka kommunistliku ideoloogia mõjupinda. Saksamaa Kommunistlik Partei suutis majanduskriisi oludes enda toetajaskonda miljonite häälte võrra kasvatada, kuid EKP ei saanud tol ajal valimistel osaleda ning nende organisatsioon Eestis varises sisuliselt kokku.

Juba alates Karl Marxist nähti kommunistliku liikumise vundamendiks tööstuse töölisi, nõnda oli kommunistlike parteide ideoloogia suunatud põhiliselt tööliste enda poolele võitmisele ning agraarne ühiskond jäi teisejärguliseks. Kuna töölised pidid olema revolutsiooni veduriks, oli nende hulk kommunistliku partei kandepinna jaoks väga tähtis. 20. sajandi alguseks elas Eesti linnades, kuhu koondus ka tööstus, umbes 20% kogu riigi rahvastikust.¹⁷ Saksamaal elas linnades juba tollal üle 50% sakslastest.¹⁸ Sellest tulenevalt oli ka tööliste hulk kahes riigis väga erinev. Kuna linnastumine oli Saksamaal alanud palju varem kui Eestis, leidis hulgaliselt neid, kes olid linlased mitmendat generatsiooni ning ei omanud maaühiskonnaga enam tugevaid sidemeid. Eestis oli olukord vastupidine – paljud linlased olid alles maalt

¹⁶ McKenzie, *Comintern and World Revolution*, lk 124–125, 143.

¹⁷ Kuddo, A., Laas, K. *Eesti linna- ja maarahvastik*. Eesti Entsüklopeedia, 2002 (muudetud 2011).

¹⁸ Hohorst, G., Kocka, J., Ritter, G. A. *Population Distribution by Size of Locality: German Reich, Prussian Provinces, and Federal States (1871-1910)*. *Sozialgeschichtliches Arbeitsbuch II (Social History Workbook II)*. München: Beck, 1978, lk 52.

tulnud või omasid maaga veel kontakte. Töötud töölised, kellel olid tugevad sidemed maal elava suguvõsaga, võisid sealt saada peavarju, toiduabi ja võtta osa hooajatöödest. Sellise toetuseta töölised pidid lootma vaid tööturule ja riigi abile – sääraustes oludes oli inimesi kergem radikaliseerida. Isegi tuntud Eesti kommunist, 1940. aastal EKP Keskkomitee sekretäriks saanud Johannes Lauristin, pages 1931. aastal vangistusest vabanedes oma maal elava suguvõsa juurde, et sealt peavarju ja toidumoonna saada.¹⁹

Kuigi majanduskriis jättis Eestile üpriski sügava jälje, ei olnud selle mõju võrreldav Saksamaal juhtunuga. Majanduskriisi haripunktis 1932. aastal oli töötute arv Eestis tõusnud 32 000 inimeseni, mis oleks olnud umbes 2,8% kõigist tolleaegsetest Eesti elanikest.²⁰ Saksamaal küündis töötute arv samal aastal juba 6 000 000 inimeseni, olles umbes 10% tollasest elanikkonnast. Tegelik töötute arv oli Saksamaal isegi suurem, kuna paljud inimesed, kes olid kriisi alguses või varem töötuks jäänud ning polnud uut tööd leidnud, ei kvalifitseerunud 1932. aastaks enam töötutoetuste saamiseks ning seega ametlik statistika neid ei arvestanud.²¹

Tohutu töötute hulk tekitas ühiskonnas pingeid ja kuna Saksamaal oli rahvaarvu alusel töötuid umbes 3–4 korda rohkem kui Eestis, olid ka pinged sellevõrra suuremad. Eesti tööliste olukorda leevendasid ka 1932. aastal riigi rakendatud hädaabitööd, mis tagasid paljudele töötutele siiski hädapärase elatustaseme.²² Saksamaal hakati riiklikke hädaabitöid laialdaselt rakendama alles pärast Adolf Hitleri võimule pääsemist 1933. aastal.²³

Üks tähtsamaid erinevusi Saksamaa Kommunistliku Partei ja Eesti Kommunistliku Partei vahel oli nende parteide legaalne staatus. Kuigi kohati arreteeriti KPD liikmeid illegaalse tegevuse eest ja oht keelustamise ees eksisteeris, jäi KPD Hitleri võimuletulekuni siiski legaalseks. Ametliku parteina oli neil võimalus osaleda Saksamaa valimistel ja üldiselt suutsid nad kahekümnendatel aastatel koguda umbes kümme protsenti häälest. Ülemaailmse majanduskriisi ajal tõusis KPD Saksamaal populaarsuselt kolmandaks, jäädes alla vaid Saksamaa Sotsiaaldemokraatlikule Parteile ja Natsionaalsotsialistlikule Saksa Töölispartei

19 Rudnev, D. *Johannes Lauristin*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1962, lk 205, 213, 214.

20 Pajur, A. "Suur kriis." – Vahtre, S. (toim). Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Tartu: Kirjastus Ilmamaa, 2005, lk 81.

21 Petzina, D. Germany and the Great Depression. *Journal of Contemporary History*, nr 4, 1969, lk 60.

22 Pajur, "Suur kriis." – Eesti ajalugu VI, lk 82.

23 Silverman, D. P. Fantasy and Reality in Nazi Work-Creation Programs, 1933-1936. *The Journal of Modern History*, nr 65, 1993, lk 117–118.

(NSDAP). Oma populaarsuse kõrghetkel 1932. aastal sai KPD Saksamaa parlamendi ehk Riigipäeva valimistel 16,9% kõigist häälest ja see tähendas parlamendis sadat kohta. KPD tollane juht Ernst Tählmann sai 1932. aasta Saksamaa presidendivalimistel 13,2% häälest, jäädes pingereas Paul von Hindenburgi ja Adolf Hitleri taga kolmandaks. Legaalse parteina sai KPD avalikust diskussioonist hõlpsamini osa võtta ja sel viisil kujunes erakonnal välja kindel toetajaskond.²⁴

EKP oli juba oma loomisest saati 1920. aastal Eestis illegaalne erakond. Vabadussõja päevil olid Eesti kommunistid Venemaa Kommunistliku Partei Eesti Sektsiooni nime all Ajutise Valitsuse vastu võidelnud. Keelustatuks jäi EKP eeskätt seetõttu, et erakond oli enda põhiliseks ülesandeks võtnud Eestis kehtiva korra kukutamise vägivaldsete vahenditega. Kui Nõukogude Liidu diplomaat Leonid Stark küsis Eesti riigivanemalt Konstantin Pätsilt 1923. aastal EKP keelustamise kohta Eestis, vastas Päts, et partei iseenesest keelustatud ei ole, kuid partei liikmeid jälitatakse seaduste rikkumise tõttu. Selle all pidas Päts ilmselt silmas kommunistide revolutsioonilisi seisukohti.²⁵

Loomulikult polnud EKP nõus revolutsioonilisest võitlusest loobuma. Põrandaaluse organisatsioonina jäi EKP-le oma tahte teostamiseks üle vaid legaalsete erakondade mõjutamine. Kahekümnendate aastate alguses suutsid kommunistid tugevalt mõjutada Eesti Iseseisvat Sotsialistlikku Tööliste Parteid (EISTP).

EISTP võttis omaks Kominterni poolt heaks kiidetud platvormi ja tegi EKP-ga tihedat koostööd – üks partei liidritest Hans Kruus kohtus isegi EKP põrandaaluse juhi Viktor Kingissepaga. EKP ei tahtnud EISTP-d Kominterni liikmeks lubada – selle põhjuseks oli arvatavasti teatav rivaliteet kahe partei vahel, kuna EKP nägi end kui Eesti tööliste tõelist esindajat. EKP nõudis, et EISTP Kominterni lubamiseks peaks partei oma programmi lisama revolutsioonilise võitluse Eestis kehtiva korra vastu. Kommunistid teadsid väga hästi, et EISTP selle tingimusega ei nõustuks, sest niiviisi oleks erakond Eestis illegaalseks muutunud. EKP ja EISTP vaheliste suhete lagunemises oli suuresti süüdi Eesti Kommunistlik Partei, tihti avaldati selle häälkandjates EISTP liikmete vastu pilkavaid artikleid, samuti üritas EKP oma liikmeid EISTP juhtivatele positsioonidele saada. 1922. aastal EISTP lagunes ja selle parempoolne tiib moodustas Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei (ISTP).²⁶

24 Hennig, E. "Die KPD in der Endphase der Weimarer Republik." PVS-Literatur, nr 26, 1985, lk 34.

25 Valge, J. *Punased I*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut/Rahvusarhiiv, 2014, lk 153.

26 *Ibid.*, lk 173–174, 181, 195.

Kahekümnendate aastate teisel poolel hakkas EKP-ga tihedat koostööd tegema 1926. aastal asutatud Eesti Töölise Partei (ETP, mitte segamini ajada Eestimaa Tööraha Parteiga). ETP-s eksisteeris juba partei algusest saati kaks vastanduvat leeri: vasak- ja parempoolne tiib. Kommunistidega koostööd soosiv vasakpoolne tiib saavutas parteis 1929. aastal selge ülekaalu. 1929. aastal toimunud IV Riigikogu valimistel kogus ETP 6,2% häältest, saades sel viisil kuus kohta. Edu valimistel ei saanud ETP-d väga kaua, sest samal aastal algas Eestis põrandaaluste kommunistide seas võitlus parempoolse kallaku vastu. EKP liikmed süüdistasid ETP-d sotsiaalfäšismis ja sisuliselt kordus EISTP-ga juhtunu – EKP hakkas endaga liidetud legaalselt parteid lõhkuma ja radikaalsemaks muutma. 1930. aastal vahistati mitmed ETP liikmed, keda kahtlustati sidemetes EKP-ga, paljud neist põgenesid vahistamise hirmus Nõukogude Liitu. Seetõttu lakkas partei olemast ja EKP-l polnud majanduskriisi aastatel enam poliitilise partei näol legaalselt väljundit.²⁷

Oma rolli võis kommunismi populaarsuses mängida ka paiknemine Nõukogude Liidu suhtes – Eesti jaoks oli Nõukogude Liit naaber, samal ajal kui Saksamaa jaoks jäi see riik võrdlemisi kaugeks kohaks. Kahekümnendate aastate lõpus ja kolmekümnendate esimesel poolel külastasid Nõukogude Liitu mitmed välisriikide intellektuaalid ja vasakpoolsed aktivistid.

1925. aastal loodi NSVL-is Üleliiduline Selts Välisriikidega Kultuurisidemete Loomiseks²⁸ (VOKS), mis tegeleski parteipiletita välisriikide kultuuritegelaste visiitidega. Külaliste reiseid olid VOKS-i ametnike poolt täpselt kureeritud, nii et neil igasugune Nõukogude elu pahempool nägemata jääks. Nõukogude Liitu lubatud intellektuaalid ja aktivistid olid üldiselt vasakpoolselt meelestatud ning nägid tihtipeale seda, mida nad näha tahtsid. Oma kodumaale naastes kirjutasid paljud neist Nõukogude Liidu saavutusi ülistavaid reisikirju, mida võib selgelt pidada nõukogude propaganda osaks.²⁹

Eestist käisid Nõukogude Liitu külastamas eeskätt töölisorganisatsioonide esindajad. Nad ööbisid hotellides ja nautisid mugavusi suurriigi kulul ning avaldasid peale reisi artikleid sellest, kui hästi nõukogude inimestel läks. Ise olid nad muidugi näinud vaid seda osa, mida VOKS neil näha lubas ning seega ei täheldanud Eestist tulnud esindajad Nõukogude Liidu

27 Kuuli, O. *Fontanka ja Moika vahel: Eesti kommunistide sisetülidest aastail 1919–1938*. Tallinn: Olaf Kuuli, 2010, lk 52–53, 68–69.

28 Autori tõlge (Всесоюзное общество культурной связи с заграницей).

29 David-Fox, M. The Fellow Travelers Revisited: The “Cultured West” through Soviet Eyes. *The Journal of Modern History*, nr 75, 2003, lk 302, 307.

tavainimese elust mitte midagi uut.³⁰ Eestis ei olnud säärane propaganda arvatavasti niivõrd mõjus kui läänemaailmas just seepärast, et oldi Nõukogude Liidu naaber. Inimesed mäletasid, milline oli olnud elu Vene Impeeriumi ajal ning paljud teadsid ka inimesi, kellel oli Nõukogude Liiduga kokkupuuteid olnud. Seetõttu ei pruukinud need utoopilised pildid, mida propaganda sealsest elust maalis, rahvale ka kuigi usutavana tunduda.

Kuna paljudel sakslastel ja nende lähedastel puudus otsene kokkupuude Nõukogude Liiduga, oli nõukogudesõbralik propaganda ilmselt tõhusam. Ernst Thälmanni juhtimise all sidus KPD end tihedalt Kominterni ja Nõukogude Liiduga.³¹ Kasutades ära oma legaalselt staatust, sai KPD enda üleriigilisi valijaid mõjutada kergemini kui illegaalse partei organisatsioon Eestis. KPD staliniseerus järk-järgult, seega levisid parteis Nõukogude Liidu vastu ka sõbralikud vaated.

Eesti vabadussõjast oli ülemaailmse majanduskriisi ajaks möödunud vaid loetud aastad. Mälestus sõjast tekitas ilmselt paljudes nõukogudevastaseid tundeid. 1924. aastal läbi kukkunud kommunistide korraldatud verine riigipöördekatse vapustas paljusid eestlasi ja osaliselt põhjustas see ka partei populaarsuse languse.³² Partei keelustatuse tõttu oli EKP-l keerulisem ka oma sõnumit levitada.

30 Teppich-Kasemets, V. "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia*, nr 12. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001, lk 2679–2681.

31 Weber, H. "Die Stalinisierung der KPD 1924–1929." *Politische Vierteljahresschrift*, nr 9, 1968, lk 4.

32 Kuuli, O. *Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991*. Tallinn: Olaf Kuuli, 1999, lk 46.

2. EESTI KOMMUNISTLIKU PARTEI ILLEGAALNE BÜROO 1929-1931

Eesti Kommunistlik Partei moodustati 1920. aastal Tallinnas, kuid kuna EKP tegevus oli Eestis keelatud, kolis parteiaparatuur aegamööda ümber Nõukogude Liitu, kus oli erakonna organiseerimine turvalisem. Kommunistlikku liikumist Eestis hakkas juhtima EKP Illegaalne Büroo, mille kõrgeim liige oli sekretär. Illegaalse Büroo institutsioon loodi ametlikult 1929. aastal. Tegelikult eksisteeris midagi sarnast juba varem, kuid 1929. aastal lisati see uude "Eestimaa kommunistlike partei põhikirja". Uues põhikirjas oli üles tähendatud, et kui põrandaaluste seas olevate EKP Keskkomitee liikmete arv on alla poole, siis luuakse Illegaalse Büroo Keskkomitee, mis lähtub oma töös EKP Keskkomiteelt tulnud juhistest.³³ Kuna tegelikult viibisid enamik EKP Keskkomitee liikmeid alati Nõukogude Liidus, oli vajadus Illegaalse Büroo järele pidev. Tekkis seisukord, kus põrandaalused tegutsesid Nõukogude Liidust tulnud direktiivide järgi, mille kirjutajad ei pruukinud Eesti oludega kuigi hästi kursis olla. Mitmed juhised peegeldasid pigem Nõukogude Liidu sisest võimuvõitlust, mitte Eesti kommunistide vajadusi. Nõnda jõudis näiteks Stalini algatatud võitlus parempoolse kallaku vastu ka põrandaaluste kommunistideni.³⁴

2.1. Tähtsamad majanduskriisi aegsed Illegaalse Büroo liikmed

Järgnevalt kirjeldatakse olulisemaid majanduskriisi aegseid Illegaalse Büroo liikmeid. Ülemaailmse majanduskriisi vältel jõudis Illegaalsel Bürool olla kaks juhti: Konstantin Männikson ja Osvald Tuul. Kuna majanduskriis hakkas Eestit mõjutama alles 1930. aasta teisel poolel, jõudis kriisioludes pikemalt töötada vaid Tuul.³⁵ Männikson tegi siiski ära mõningase eeltöö, millele Tuul hiljem toetus. Lühidalt on kirjeldatud Osvald Tuule all töötanud tähtsamaid Illegaalse Büroo liikmeid, kelle tegevusega oli seotud ka selle organisatsiooni lagunemine.

33 Panksejev, A., Pesti, A. (toim.). *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa: (aastad 1920–1940)*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1963, lk 181.

34 Kuuli, *Fontanka ja Moika vahel*, lk 65–66.

35 Pajur, "Suur kriis." – Eesti ajalugu VI, lk 81.

2.1.1. Konstantin Männikson

Ülemaailmse majanduskriisi algul, 1929. aasta septembrist kuni 1930. aasta oktoobrini, juhtis Illegaalse Büroo tööd Konstantin Männikson (1894–1941), kes kandis põrandaaluste seas nimetust “onu”.³⁶ 1929. aastal lõi Männikson kontakti perekond Eichhorniga, kes lubas kommunistidel rahalise tasu eest nende maja keldrisse sisse seada trükikoja.³⁷ Samal aastal loodi ka teine konspiratiivkorter perekond Siimu juures. Trükikoja sisseseadmiseks lasti perel maja kelder välja ehitada. Perenaise Minna Siimu sõnul pakuti neile selle eest 500 krooni.³⁸ Kui arvestada, et 1930. aastal oli Eesti suurtööstuses keskmine kuupalk 58,35 krooni, oli tegemist üpris suure summaga.³⁹

1930. aastal oli Männikson üks kahtlusalustest kindral Undi atentaadis. Unt oli kaitseväelane, kes oli tegev 1924. aasta riigipöördekatse mahasurumises ja seepärast kahtlustati tema tapmises kommuniste. Ilmselt pages Männikson just sel põhjusel Nõukogude Liitu – Undi atentaadis süüdimõistmise korral oleks võinud talle osaks saada hukkamine.⁴⁰ Männikson sai Nõukogude Liidus pärast EKP juhtkonnale aru andmist Keskkomiteelt kiita, kuna ta oli nende hinnangul astunud tähtsaid samme Illegaalse Büroo kriisiseisundist välja toomiseks.⁴¹ Niinimetatud kriis seisnes parempoolses kallakus ehk sisuliselt sotsiaaldemokraatidele lähenemises. EKP dokumentides on seda nimetatud veel parempainuvuseks ja selle alla käis igasugune ideoloogiline erinemine partei poolt heaks kiidetud dogmast – partei põhiliini liiga tahtejõuetu järgimine olevat töölisi kommunistlikust liikumisest eemale tõuganud. Sellise vaba mõtlemise Männikson eeldatavasti eemaldaski, kuid on kaheldav, kas säärane range ideoloogilise puhtuse nõudmine pani tööliste masse EKP toetamisest huvituma – pigem arvab autor, et selle tulemus oli vastupidine.⁴²

2.1.2. Osvald Tuul

1930. aasta oktoobris võttis Illegaalse Büroo sekretäri koha üle Osvald Tuul (1906–1942), kes oli sel ajal vaid 24-aastane. Tuul oli varasemalt illegaalse kommunistliku agitatsiooni eest karistatud ja aastatel 1923–1926 oli ta kommunistlike lendlehtede levitamise eest vangistatud.

36 ERAF.25.1.13, l 1. – EKP Keskkomitee resolutsiooni projekt seisukorra kohta EKP-s. 1930.

37 ERAF.25.1.53, l 8. – 34 protsessi süüdistusaktid ja kohtuotsus. 1932.

38 *Ibid.*, l 12.

39 “Tööliste palgaolud tööstustes.” – *Sakala*, nr. 139, 27.11.1930, lk 3.

40 “Tabati mees, kes tõi üle piiri kindral Undi mõrtsuka” – *Päewaleht*, nr. 236, 31.08.1930, lk 3.

41 ERAF.25.1.13, l 1. – EKP Keskkomitee resolutsiooni projekt seisukorra kohta EKP-s. 1930.

42 ERAF.25.1.15, l 1-2. – EKP juhtnõõrid ja parempoolsete vigade kõrvaldamisest. 1930.

Vabanedes suundus Tuul Nõukogude Liitu, kus asus õppima Lääne Vähemusrahvuste Kommunistlikku Ülikooli. Pärast kommunistliku haridustee lõpetamist suunatigi ta Eestisse põrandaalusele tööle.⁴³ Eestis tunti Tuult varjunimega Mihkel ja hüüdnimega Lihunik.⁴⁴ Viimane nimetus võis olla saadud teiste hirmutamiseks või mõnel muul põhjusel, kuna materjalid ei viita sellele, et tegemist oleks olnud märkimisväärselt vägivaldse või jõhkra inimesega. Tuule esimeseks tähtsamaks ülesandeks Eestis oli taas sisse seada salajased trükikojad, millega oleks võimalik kommunistlikke lendlehti ja ajalehti avaldada.⁴⁵ Paljud trükkimiseks vajalikud seadmed ostis Tuul isiklikult, rikkudes niimoodi muidugi konspiratsioonireegleid, kuid selle tulemusena oli Eestis kommunistliku kirjanduse mitmetuhandelistes tiraažides publitseerimine taas mõeldav⁴⁶

Illegaalse Büroo sekretärina oli Tuule ülesandeks ka korrapäraste aruannete saatmine Nõukogude Liitu. Sellega ei tulnud ta alati kõige paremini toime – mitmel korral tuletati Tuulele meelde, et raportit oodatakse. Kui Tuule saadetud kirjad 1930. aasta lõpus Nõukogude Liitu jõudsid, peeti neid sisutühjadeks.⁴⁷ 1930. aastal kahtles ka Tuul ise, kas ta Illegaalse Büroo juhi kohustustega toime tuleb ja saatis EKP Keskkomiteele kirju, milles palus end sekretäri kohalt vabastada.⁴⁸ Välja teda siiski ei vahetatud ja ka hinnangud tema töö kvaliteedile muutusid aja möödudes positiivsemaks.⁴⁹ 1931. aasta veebruaris saadeti Nõukogude Liidust Tuulele appi Voldemar Teppich, kes hakkas tegelema agitatsiooni ja propaganda korraldamisega, jättes Tuulele Illegaalse Büroo organisatoorse töö.⁵⁰

2.1.3. Voldemar Teppich

Voldemar Teppich (1899–1941) liitus kommunistliku parteiga 1917. aastal ja oli ka kommunistide tegevuses igal moel väga aktiivne.⁵¹ Saksa armee pealetungi ees langes Teppich 1918. aastal vangi ja saadeti sunnitööle ja 1919. aastal kodumaale naasnuna värvati ta koheselt Eesti kaitseväge. Kuigi Teppich võitles nüüd formaalselt Nõukogude Venemaa vastu, ei olnud ta kommunistlikest aadetest lahti öelnud. Teppich tegeles sõdurite seas punase

43 Eesti Rahvusringhääling. *Illegaalse büroo sekretär*. 27.03.1966.

44 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2226.

45 ERAF.6495.1.257, l 22. – EKP Keskkomitee istungite protokollid. 13.02.1931.

46 Eesti Rahvusringhääling. *Illegaalse büroo sekretär*. 27.03.1966.

47 ERAF.6495.1.229, l 88. – EKP Keskkomitee kirjavahetus Illegaalse Bürooga. 08.12.1930.

48 Eesti Rahvusringhääling. *Illegaalse büroo sekretär*. 27.03.1966.

49 ERAF.6495.1.229, l 114. – EKP Keskkomitee kirjavahetus Illegaalse Bürooga. Datum puudub.

50 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2229.

51 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 9, lk 2049.

kihutustööga ja organiseeris mõttekaaslastest väikeseid grupeeringuid. Selle eest ta ka vahistati, kuid vabaduses viibivate kommunistide abiga õnnestus Teppichil 1920. aasta suvel vangistusest põgeneda ja põrandaaluse töö juurde naasta. Kaua see töö ei kestnud, sest sama aasta novembris arreteeriti ta taaskord.⁵²

Vangide vahetamise programmi raames saadeti Teppich 1922. aastal Nõukogude Liitu. Seal tegi ta läbi Punaarmee kolmeaastase teenistuse ja töötas Leningradi oblastis partei funktsionäärina mitmes erinevas ametis, muuseas ka poliitilise kirjastuse Külvaja ajutise juhatajana.⁵³

Pikalt Nõukogude Liidus elades tutvus ta põhjalikult sealsete oludega ja pettus nendes, kaotades nii oma ideoloogilise kindluse. Poliitilisele politseile vahele jäänuna andis Teppich teiste kommunistide vastu tunnistusi. Kuigi ta päästis end niiviisi pikast vangistusest, ei pruukinud tegu olla vaid pragmaatilise otsusega. Osvald Kivissoni sõnul oli Teppich alati hoidnud partei peavoolust kõrvalekalduvaid vaateid.⁵⁴ Arvatavasti peitus Teppichi tunnistuse andmise taga kõigi nende põhjuste kokkulangemine.

2.1.4. Idel Jakobson

Idel Jakobson (1904–1997) oli algselt Läti aladelt pärit juut, kes asus Vabariigi ajal Eestisse elama. Jakobson lõpetas 1928. aastal Tartu Vene Õppekeelse Ühisgümnaasiumi ning alustas samal aastal õpinguid Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas.⁵⁵ 1931. aasta jaanuaris sai Jakobson oma kommunistliku tegevuse tõttu politseilt käsu Eestist 48 tunni jooksul lahkuda. Selle asemel suundus ta hoopis Tallinna, kus sai kiiresti tuttavaks sealsete põrandaaluste kommunistidega. Osvald Tuul suunas ta töötama perekond Eichorni keldrisse loodud illegaalsesse trükikotta. Illegaalse Büroo heaks töötaski Jakobson peajasjalikult trükkarina.⁵⁶ Olles juudi päritolu, soovis Jakobson teha kommunistliku agitatsioonitööd ka kohalike juutide vähemuse seas. Selle otstarbeks soovis ta trükkida juutidele suunatud lendlehte Ufruf. Kuna tollal oli parteil piisavalt raskusi eestlaste ning märksa suurema vähemuse, venelaste enese poolele võitmisega, ei olnud Tuul ja Teppich tema ideest kuigi vaimustuses.⁵⁷ Teppichi sõnul

52 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 9, lk 2025–2026.

53 *Ibid.*, lk 2027–2028.

54 Eesti Rahvusringhääling. *Illegaalse büroo sekretär*. 27.03.1966.

55 EAA.2100.1.3372, I 1, 4. – Idel Jakobsoni Tartu Ülikooli astumise avaldus. Daatum 31.08.1928.

56 Jakobson, I. "See oleks juhtunud nagu eile." – Martinson, K. (koost.). *Trellide taga. Mälestusi ja dokumente Eesti kommunistide võitlusest kodanlikus vanglas*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1962, lk 484–511.

57 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2228.

oli Jakobson küllaltki arameelne tegelane, kes kartis öösiti üksinda trükikojas viibida ja oli väljas käies väga närviline. Jakobson soovis tungivalt, et teda saadetaks Tallinnast edasi Nõukogude Liitu, kus ta plaanis oma ülikooliõpinguid jätkata – on ka võimalik, et Jakobson lihtsalt pelgas põrandaalust tööd.⁵⁸

Pärast Eesti Vabariigi okupeerimist kogus Idel Jakobson tuntust represseerijana. Tema juhtimisel arreteeriti ja kiusati Eestis taga paljusid. Jakobson kirjutas isiklikult alla vähemalt 621 inimese surmanuhtlusele. Jakobsoni korda saadetud inimvastaste kuritegudega seoses alustas kaitsepolitsei ka tema vastast süüasja, kuid 1997. aastal otsustati, et Jakobson polnud oma ea ning halva tervise tõttu võimeline kohtu ees seisma. Samal aastal ta ka suri, seega uurimine lõpetati.⁵⁹

2.1.5. Alviine Puusepp

Alviine Puusepp (1905–1979) sündis ja kasvas üles Eestis, kuid elas juba alates 1917. aastast Venemaal. 1921. aastal astus ta komsomoli liikmeks ja sealt suunati edasi õppima Lääne Vähemusrahvuste Kommunistlikku Ülikooli, kuhu sisse astudes omas Puusepp vaid algharidust. Esimesel korral jättis ta õppimise pooleli, kuid naases Kommunistlikku Ülikooli 1926. aastal ja lõpetas selle 1929. aastal.⁶⁰ 1929. aasta septembris saadeti Puusepp Eestisse põrandaalusele tööle. Tema ülesandeks sai naistööliste organiseerimine ja ajutiselt ka Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu juhtimine.⁶¹ Noorsooühingu juhtimise võttis Puusepalt 1931. aastal üle veebruaris Nõukogude Liidust Eestisse saabunud Osvald Kivisson (1909–1979).⁶² Nagu ka teised, oli Kivisson enne Eestisse saatmist õppinud Kommunistlikus Ülikoolis.⁶³

58 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2237.

59 "Suri NKVD alampolkovnik Idel Jakobson." – *Sõnumileht*, nr. 213, 16.09.1997, lk 4.

60 Kuuli, O. "Karl Säre, Alviine Puusepp ja Alwin Salm." – *Tuna*, nr 4. Tallinn: Rahvusarhiiv, 2004, lk 171.

61 ERAF.25.1.53, l 4. – 34 protsessi süüdistusaktid ja kohtuotsus. 1932.

62 *Ibid.*, l 14.

63 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 225.

2.2. Elu põrandaalusena

Kuna Eesti Kommunistlik Partei seadis enda ülesandeks seadusliku korra kukutamise Eestis, oli tegemist illegaalse poliitilise organisatsiooniga, mille liikmed olid sunnitud end riigivõimude eest pidevalt varjama. Selleks, et vahelejäämise ohtu vähendada, eksisteerisid ranged konspiratsioonireeglid. Keegi ei kasutanud oma pärisnimesid ning hüüdnimesid vahetati regulaarselt. Kommunistidest aktivistidel oli lubatud omavahel kohtuda vaid siis, kui selleks oli põhjust. Legaalsete vasakpoolsete tegelastega võisid ühendust võtta ainult kolmandad isikud ehk kullerid. Igal põrandaalusel pidi olema mitu konspiratiivkorterit, kus ennast varjata ning kunagi ei tohtinud liiga pikaks ühte kohta jääda.⁶⁴ Konspiratiivkortereid rajati vaid “järele proovitud” inimeste juurde. Selleks, et vältida ühe raku vahelejäämisel terve organisatsiooni lagunemist, ei tohtinud korteri omanikke üksteisele tutvustada.⁶⁵ Korterrisse oli soovitatud siseneda ainult pimeduse kattel, et naabrid midagi ei märkaks. Põrandaalused ei tohtinud isiklikult ühestki avalikust aktsioonist osa võtta, kui just polnud käes kriitiline moment, mil kommunistidel olnuks võimalus masse juhtides kehtiv riigikord kukutada.⁶⁶

Loomulikult ei tähenda reeglite olemasolu alati nende järgimist. Kuigi konspiratsioonireeglitest kinnipidamist rõhutati partei poolt tihti, leidis siiski rohkesti rikkumisi.⁶⁷ Eksimusteks võib leida mitmeid põhjuseid. Reeglite rohkuse tõttu oleks neid kõiki järjepidevalt järginud inimene pidanud olema väga kohusetruu, isegi pedantne. Samas rikuti ka elementaarseid reegleid, mis oleks pidanud selged olema igale põrandaalusele. Nende rikkumiste põhjused on tihtipeale inimlikud pahed – Näiteks vaevas Osvald Tuult noore ja vallalise mehena lihahimu. Olles seksuaalsuhetes paljude naistega, tegi ta end seltsielus ilmtingimata nähtavamaks kui oleks vaja olnud. Samuti meeldis talle parteitööks soetatud autoga lõbusõitudel käia, oli see ju tollal siiski luksus. Alviine Puusepale meeldisid jällegi uued rõivad, mida ta endale tihti soetas – seda kõike muidugi partei kulul.⁶⁸

Autori arvates oli Eestisse põrandaalusele tööle tulek kommunistide jaoks kohati viis, kuidas võrdlemisi vaesest elust Nõukogude Liidus pääseda ja vahelduseks kapitalistliku Eesti hüvesid nautida. Üheks tavalisemaks konspiratsioonireeglite rikkumise põhjuseks oli liigne

64 “Kommunistlik “Tädi” tabati, “Onu” otsitakse taga.” – *Päevaleht*, nr 185, 11.07.1930, lk 1.

65 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 182.

66 “Kommunistlik “Tädi” tabati, “Onu” otsitakse taga.” – *Päevaleht*, nr 185, 11.07.1930, lk 1.

67 “W. Kingissepa kukutas ta ettewaatomatus.” – *Päevaleht*, nr 117, 30.04.1932, lk 3.

68 Teppich-Kasemets, “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2235–2236, 2239.

uudishimu – ikka soovitakse oma töö vilju näha ja niimoodi ei suutnud põrandaalused end alati massiüritustest ja rongkäikudest eemal hoida, kuigi neid üritusi jälgis alati ka politsei.

Osasid konspiratsioonireegleid ei olnud põrandaalustel kolmekümnendate aastate alguses enam organisatsiooni nõrkuse tõttu võimalik järgida. Kuna kommunistliku partei liikmeid oli kolmekümnendateks aastateks Eestisse jäänud vähe ja alati ei võinud teada, kes on ustavad isikud, ei saanud kõiki toiminguid kullerite ja muude käskjalgade abiga teha. Elukoha vahetamise osas ei olnud põrandaalustel muud võimalust kui reegleid rikkuda. Kahekümnendate aastate alguses, mil kommunistlik liikumine oli Eestis võrdlemisi jõuline, suutis Viktor Kingisepp tõesti oma elukohta iga kahe kuni kolme päeva tagant vahetada, kuid kolmekümnendateks aastateks ei jagunud lihtsalt piisavalt usaldusväärseid kortereid, et sellisel tegevusel mingit mõtet oleks.⁶⁹

2.3. Mõningane edu ja illegaalse büroo lagunemine

Aina süveneva majanduskriisi oludes saatis Illegaalset Bürood nende tegevuses ka mõningane edu. Kahtlemata aitas trükikodade loomine EKP sõnumit massides edukamalt levitada. Mingil määral toimus kommunistlike organisatsioonide kasv – Tartusse loodi noortest kommunistidest koosnev EKP Komitee, mis üritas sealseid ametiühinguid üle võtta ja töötuid kommunistliku liikumise kasuks organiseerida.⁷⁰ Samas kaasnesid sellega ka teatud kasvuvalud – noorukid ei järginud oma tegevuses alati Nõukogude Liidust ette kirjutatud ideoloogiat ja sattusid niimoodi vastuollu vanemate Eesti kommunistidega. Tartlasi toetas Illegaalse Büroo juht Osvald Tuul, kuid see võis nii-öelda vanade ja uute parteiliikmete vahelisi lahkkelisid parandamise asemel hoopis süvendada.⁷¹

Üritus, mille jaoks Illegaalne Büroo ulatuslikult valmistus, oli 1. mai demonstratsioon. 1. mail peeti mitmes riigis rahvusvahelist töörahvapüha ja väljaastumised olid planeeritud ka Eestis. Põrandaalused tegid selle raames palju kihutustööd, trükkides ja levitades töölisringkondades üleskutseid protestile.⁷² Tartus hukkus 1. maiga seotud kommunistlikke lendlehti levitanud Tartu Komitee liige Aleksei Potin. Väidetavalt oli Potin olnud ka Tartu Komitee juht ning

69 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 9, lk 2054.

70 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 212.

71 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2227, 2230.

72 ERA.949.2.414 – Osvald Tuulelt vahistamise käigus konfiskeeritud materjalid. 1930–1931.

pärast tema surma olevat põrandaalune tegevus Tartus soiku jäänud.⁷³ Nõukogudeaegse ajalookirjanduse järgi avas poliitiline politsei ilma Potini-poolse provokatsioonita tema pihta tule. Samuti väidetakse, et Potinit piinati informatsiooni saamiseks ja selle tagajärjel ta ka suri.⁷⁴ Kaasaegne Eesti meedia kajastas juhtunut märksa erinevalt – nimelt olevat esimesena tule avanud Putin, kes sai sellele järgnenud tulevahetuses haavata ja suri hiljem saadud vigastuste tõttu haiglas.⁷⁵ Kuna üldjuhul detailses ajalooteoses viide sellele spetsiifilisele lõigule puudub, oli tõenäoliselt tegemist ajaloolase hea fantaasiaga.

Kommunistliku kirjanduse väitel võttis 1. mai demonstratsioonist osa umbes 10 000 pahempoolseid töölisorganisatsioonide toetavat töolist, neid olevat olnud märksa rohkem kui sotsiaaldemokraatide pooldajaid.⁷⁶ Need arvud pärinevad arvatavasti Osvald Tuulelt, kes võttis konspiratsioonireegleid eirates üritusest ka ise osa. Voldemar Teppichi väitel võis osalejate arv olla aga poole väiksem. Eesti Kommunistliku Partei tollast nõrkust silmas pidades ei tohiks demonstratsioonil osalejaid kindlasti võrdsustada partei toetajaskonnaga. 1931. aastal ei omanud Illegaalne Büroo enamiku Eesti töölisorganisatsioonide üle erilist kontrolli.⁷⁷

Kommunistlikult meelestatud ametiühingute vähest mõjuvõimu selle aja töölisliikumises selgitab arvatavasti kõige paremini kommunistide endi kompromissitu käitumine. EKP Keskkomitee nõuded Illegaalsele Büroole olid väga ranged ning ei jätnud legaalseteks tegevusteks palju ruumi. Illegaalse Büroo idee lasta pahempoolsetel ametiühingutel Eestimaa Töölisühingute Keskliitu astuda keelati Keskkomitee poolt ära, kuna viimane kartis, et nõnda langeksid need ühingud sotsialistide kontrolli alla.⁷⁸ Tegemist oli järjekordse viisiga, kuidas EKP end ideoloogilise puhtuse nimel piiras, samamoodi oleks võinud pahempoolsed ametiühingud mõjutada teisi Keskliidu liikmeid ja nõnda enda toetajaskonda kasvatada. Parteiliikmete arvu kahanemises ja erinevate tehastega sidemete kaotamises süüdistas süüdistas EKP Keskkomitee põrandaaluste kommunistide passiivsust. Autori meelest tundub aga sama tõenäoline, et sidemeid ei “kaotatud”, vaid paljud töölisorganisaatorid ei soovinud enam pealetükkivate kommunistidega koostööd jätkata. Antud EKP Keskkomitee täiskogu protokollist on ka näha, mil määral häiris partei tööd võitlus niinimetatud sotsiaalfäšismiga.

73 “Põrgumasin Tartu kommunistide juhi korteris.” – *Päewaleht*, nr 156, 12.06.1931, lk 3.

74 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 212.

75 “Tartlasi ärritasid punased lipud.” – *Sõnumed*, nr 63, 07.05.1931, lk 1.

76 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 211–212.

77 Teppich-Kasemets, “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2228–2231.

78 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 212.

Parempoolset kallakut tähendati igas partei töövaldkonnas – ka ebakompetentsust tõlgendati tihti peale parempoolse kallakuna ja parteivastase tegevusena.⁷⁹

Esimesena jäid Illegaalse Büroo liikmetest poliitilisele politseile vahele Alviine Puusepp ja Osvald Kivisson.⁸⁰ Viimane olevat mõned päevad enne sisselangemist Voldemar Teppichile öelnud, et läheb ühe naisega kohtumiseks uusi riideid ostma – seega võib eeldada, et ka temale sai saatuslikuks liigne seltskonnaelu.⁸¹ Politsei tuvastas Puusepa isiku juhuslikult tänaval. Tema käest vahistamise käigus saadud materjalide tõttu langes sisse ka teisi. Nimelt oli Puusepal nimekiri vanglas olevate kommunistide vajadustest. Nimekirja oli talle teinud vanglast äsja vabanenud Johannes Lauristin, kes oli vangis viibides olnud kommunistide sidepidaja välismaailmaga. Hooletusest ei olnud Puusepp loendit ümber kirjutanud. Kuna polnud kuigi palju vabaduses viibivaid kommuniste, kes oluaks vanglamüüride taga toimuvast üksikasjalikult teadlikud, langes kahtlus loomulikult kohe Lauristinile. Käekirjaekspertiis tegi kindlaks, et tegemist oligi temaga ja nõnda õnnestus Lauristinil vaid üheksateist päeva vabaduses veeta.⁸²

Voldemar Teppich jäi poliitilisele politseile vahele 10. juunil 1931. aastal.⁸³ Teppich andis oma kaasvõitlejate vastu tunnistusi ja niiviisi langesid poliitilise politsei haardesse ka ülejäänud juhtivad Illegaalse Büroo liikmed ja konspiratiivkorterite pidajad. Ilmselt lubati Teppichile, et tunnistuste eest vähendatakse tema karistust. Poliitiline politsei hoidis oma informatsiooniallikat kiivalt varjus, sedamoodi ei teadnud ülejäänud kommunistid Teppichi pooltevahetusest veel mõnda aega.⁸⁴

Kuigi EKP liikmed (v.a Teppich) üksteise vastu tunnistusi ei andnud, tegid seda nende abistajad, kullerid ja konspiratiivkorterite pidajad. Süüdimõistmine ei olnud väga keeruline, kuna salajastest trükikodadest ja konspiratiivkorteritest leiti hulgaliselt EKP materjale ning ülekuulamistel kuulutasid paljud oma tõekspidamisi uhkusega.⁸⁵ Kui kommunistidelt küsiti kohtus tööalase tegevuse kohta, vastasid Alviine Puusepp ja Osvald Kivisson, et nemad on riigikukatjad.⁸⁶ Osvald Tuul teatas väidetavalt pärast kohtuotsuse ettelugemist: “Kodanlusele

79 ERAF.24.1.573, l 13–14. – Eestimaa Kommunistlise Partei Keskkomitee täiskogu protokoll. 1930.

80 ERAF.25.1.53, l 3. – 34 protsessi süüdistusaktid ja kohtuotsus. 1932.

81 Teppich-Kasemets, “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2236.

82 “34 kommunisti protsess algas.” – *Päewaleht*, nr 57, 27.02.1932, lk 4.

83 Teppich-Kasemets, “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia* 2001, nr 9, lk 2029.

84 Kuuli, *Fontanka ja Moika vahel*, lk 75.

85 “Tabati 17 kommunisti ja 2 salatrükikoda.” – *Postimees*, nr 153, 10.06.1931, lk 3.

86 “34 kommunisti protsess algas.” – *Päewaleht*, nr 57, 27.02.1932, lk 4.

alla ei anna, armu paluma ei hakka!”⁸⁷ Ehk oli noortel kommunistidel usku, et Eesti Vabariigi kord ei ela majanduskriisi üle ja seega nad väga pikalt vangistuses viibima ei pea.

Kommunistidele määrati suhteliselt karmid karistused. Nii Tuul, Jakobson, Kivisson kui ka Puusepp said karistuseks kaksteist aastat sunnitööd. Illegaalse Büroo tähtsamatele abilistele määrati 6–10 aastat sunnitööd ja teisejärgulisteke isikutele kolm kuud vanglakaristust, mille nad kõik olid kohtuotsuse langetamise ajaks juba eeluurimisvanglas ära kandnud. Üheksateist päeva vabadust nautinud Lauristin sai kuueks aastaks vanglatuttavate juurde tagasi.⁸⁸ Kokku mõisteti niinimetatud kolmekümne nelja protsessis süüdi kolmkümmend üks inimest.⁸⁹ Ka Teppich sai karistuseks formaalselt kaksteist aastat sunnitööd, kuid ta vabastati juba 1. veebruaril 1933. aastal, saades uueks nimeks Jaan Kallas.⁹⁰

87 Rudnev, *Johannes Lauristin*, lk 239.

88 “34 kommunisti protsessi otsus.” – *Päewaleht*, nr 60, 01.03.1932, lk 4.

89 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 220.

90 Teppich-Kasemets, “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia* 2001, nr 9, lk 2030.

3. ORGANISATOORNE KAOS JA KAUGJUHTIMINE

Tänu Teppichi tunnistustele suudeti ühe haaranguga vahistada terve Illegaalse Büroo juhtkond ja Büroo lakkas olemast. Paljud 1931. aastal vahistamata jäänud kommunistid põgenesid omavoliliselt Nõukogude Liitu, kus neid karistati ilma vastava loata Eestist ära tulemise eest.⁹¹ Kuna EKP-le ei olnud esialgu teada, kes poliitilisele politseile informatsiooni jagas, algas parteis nõiajaht. Algatati provokaatorite vastane kampaania, mille raames süüdistati ja kiusati taga kommunistlikke aktiviste, kellel polnud Illegaalse Büroo sisselangemisega mitte mingit pistmist.⁹²

1931. aasta juulis otsustati kõik senised põrandaalused organisatsioonid laiali saata ja nende liikmed tuli usaldusväärse isiku poolt uutesse organisatsioonidesse ümber registreerida. Provokaatoriteks peetud inimesi loomulikult üle ei toodud. Uut Illegaalset Bürood enam ei loodud, kuid Eestis hakkasid tegutsema eraldiseisvad väiksemad rühmitused, kes ei tohtinud üksteisega suhtluses olla – niimoodi loodeti tulevikus suuremaid vahelejäämisi poliitilisele politseile vältida. Äsjaloodud rühmitused said oma käsud välismaalt, algselt Nõukogude Liidust ja hiljem Skandinaavias paiknevatelt EKP organisatsioonidelt.⁹³

Illegaalne Büroo lagunes Eesti Vabariigi jaoks vägagi soodsal ajal. Majanduskriis oli veel oma haripunkti jõudmas, seega magati maha kõige etem aeg tööliste radikaliseerimiseks. Partei põrandaalusel organisatsioonil läks segadusest toibumiseks aastaid ning tõsiseltvõetavaks poliitiliseks jõuks muutus erakond taas alles kümnendi lõpus. Illegaalse Büroo lagunemise järel väljendusid partei tegevuses teatud tendentsid, mis olid varasemaga võrreldes võimendatud. Niinimetatud jaht provokaatoritele muutus tavapäraseks, Illegaalse Büroo liikmete tegevust hinnati kriitiliselt ümber ja veelgi enam rõhutati Nõukogude-vastase imperialistliku sõja ohtu.

91 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 9, lk 2029.

92 Kuuli, *Fontanka ja Moika vahel*, lk 75.

93 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 220.

3.1. Võitlus “provokaatorite” vastu

Termin “provokaator” ilmus Kommunistliku Partei dokumentide pealkirjadesse pärast Illegaalse Büroo sisselangemist. Aastatel 1931–1934 tehti võimalike provokaatorite kohta mitmeid ettekandeid. Tollases kontekstis tähendas termin “provokaator” sisuliselt reeturit – provokaatoriks oli isik, kes end kommunistina esitledes tegi varjatult koostööd Eesti Vabariigi võimudega. Parteil oli iseenesest õigus, et Illegaalse Büroo täieliku sisselangemise taga oli reetur, kuid tema isikut teadmata algas põrandaaluste seas jaht provokaatoritele, mille raames langesid kahtlusalusteks paljud. Sarnaselt parempoolsele kallakule muutus provokaatorite jaht partei jaoks kinnisideeks, mis pidurdas põrandaalust tööd. Need kaks ideed isegi lõimusid – kohati leiti, et provokaatorite tekkes oli süüdi liiga leebe võitlus parempoolse kallakuga.

Illegaalse Büroo lagunemise järel Nõukogude Liitu põgenenud kommunistid pidid 1931. aasta lõpus EKP-le aru andma – eeskätt just selle osas, kes võis olla provokaator. Põrandaalused hakkasid üksteist küllaltki avameelselt süüdistama ja äraandja isikus spekulerima. Huvitaval kombel ei langenud 1931. aastal kordagi kahtluse alla Voldemar Teppich. Illegaalse Büroo vahelejäämises süüdistati eeskätt kullerit Martin Parkerit ja naisorganisaatorit Alviine Puuseppa. Neil olevat olnud seksuaalne suhe ning oletuse järgi saigi äraandjast kuller Illegaalse Büroo liikmelt Alviine Puusepalt kompromiteerivat materjali.⁹⁴ 1932. aasta märtsiks oli EKP koostanud kuueteistkümmne leheküljelise provokaatorite nimekirja – Teppichi nime sellest jällegi ei leia.⁹⁵ Ilmselt pääses Teppich nõnda pikka aega kahtlusest, kuna teda koheldi eeluurimise ja kohtumõistmise ajal teiste Illegaalse Büroo liikmetega võrdväärselt. Samale järeldusele jõudis üldiselt ka Nõukogude ajalookirjandus – samas on näiteks Johannes Lauristini elulooaamatus märgitud, kuidas Teppichit kahtlustati vanglas koheselt ning ta olevat kohtumõistmise ajal teiste süüalustega võrreldes närviliselt käitunud. Arvatavasti on seda kahtlust tagantjärele üle rõhutatud – muidu tundub väga ebatõenäoline, et Teppichi nime 1932. aasta jooksul dokumentides provokatsiooniga ei seotud.⁹⁶

Voldemar Teppich paljastati reeturina ja heideti Kommunistlikust Parteist välja alles 2. jaanuaril 1933. Põhjuseks märgiti, et Teppich oli vanglas viibides teistest kommunistidest eemale tõmbunud, mis ka tõenäoliselt juhtus. Samuti kirjutati, et Teppich oli vanglas viibides

94 ERAF.6495.1.274, l 3. – Timmermanni, Lamsoni ja Lepa seletused sissekukkumiste, provokaatorite ja kahtlaste isikute kohta kodanlikus Eestis. 02.11.1931.

95 ERAF.24.1.637, l 13. – Provokaatorite nimekiri. 16.03.1932.

96 Rudnev, *Johannes Lauristin*, lk 229, 232, 236–237, 239.

kodanlike jõududega läbirääkimist alustanud kuigi tegelikkuses pidas ta sisekaitsejõududega läbirääkimisi sisuliselt juba vahistamisest saati. Dokumendi lõppu on toimetus pidanud oluliseks märkida, kuidas partei jõudis oma seisukohale juba enne, kui Eesti meedias avalikustati, et Teppichile antakse armu.⁹⁷ Kõige varasem autori leitud kuulutus Teppichi amnestia kohta pärines 31. jaanuarist, seega võis EKP tõesti otsusele jõuda ilma Eesti meediata.⁹⁸ Samas valmistati Teppichi vabastamist eeldatavasti mõnda aega ette ning juba veebruaris hakkasid tema artiklid ilmuma Päevalehes, seega paljastas ta sisuliselt end kommunistidele siiski ise.

Kuigi provokaatorite vastase võitluse käivitasid 1931. aasta sündmused, laienes see kiiresti ka varasemal ajal toimunud vahejuhtumitele. Kommunistide vahel algas üldine sarjamine, millest jäid ilmselt puutumata üpriski vähesed põrandaalused – see asjaolu tekitas parteis kaost ning halvas põrandaalust tööd. EKP kahtlustas, et poliitilise politsei informaatoreid võisid ennist juba 1925. aastal olla põrandaalusesse organisatsiooni imbinud. Kahtlusalusteks muutusid isegi aastate jooksul nii-öelda järele proovitud põrandaalused töölised.⁹⁹ Näiteks oli sunnitud parteilt andestust paluma varem Keskkomiteelt kiita saanud Konstantin Männikson. Nimelt märkis üks pealekaebaja, et Männikson olevat põrandaalusel tööl pidevalt konspiratsioonireegleid eiranud ning ei võtnud oma ülesandeid piisavalt tõsiselt.¹⁰⁰ Sellest tingituna kirjutas Männikson EKP Poliitbüroole ülestunnistuse mille kohaselt ei täitnud ta oma kohustusi Illegaalse Büroo juhina piisavalt südikalt ja ei pööranud küllaldaselt tähelepanu parempoolsele kallakule. Kirja lõpus lubas Männikson edaspidi EKP juhiseid täpsemini järgida ning nii parempoolse kui vasakpoolse kallaku vastu eeskujulikult võidelda. Partei tunnistas Männiksoni vabanduse piisavaks.¹⁰¹ Provokaatorite vastane kampaania vaibus 1933. aasta vältel. Tõenäoliselt oli see otseselt seotud 1931. aastal Illegaalse Büroo sissekukkumises süüdi oleva Teppichi tuvastamisega.

97 ERAF.6495.1.300, l 1–2. – EKP avalik teadaanne Voldemar Teppichi kohta. 02.01.1933.

98 “Miks Grimpel ja Ko Solowkisse saadeti? Amnesteeritud kommunisti W. Teppichi paljastusi.” – *Põhja Eesti*, nr 13, 31.01.1933, lk 3.

99 ERAF.6495.1.288, l 7. – Männiksoni teadaanne oma vigade tunnistamise kohta. 28.05.1932.

100 ERAF.6495.1.274, l 7–8. – Timmermanni, Lamsoni ja Lepa seletused sissekukkumiste, provokaatorite ja kahtlaste isikute kohta kodanlikus Eestis. 02.11.1931.

101 ERAF.6495.1.288, l 1–2. – Männiksoni teadaanne oma vigade tunnistamise kohta. 17.05.1932.

3.2. Kaugjuhtimine ning strateegia ümberhindamine

Kuna parteisisest eksisteeris hirm, et põrandaaluses organisatsioonis tegutsevad politsei informaatrid, ei loodud enam pärast 1931. aasta sündmusi Illegaalset Bürood. Järjekordselt tekkis põrandaalune partei keskus alles 1938. aastal. Põrandaaluseid organisatsioone hakati käsitlema eraldiseisvate rakukestena, kes said oma käsud otse eksiilis viibivalt EKP juhtkonnalt. Need rakukesed ei tohtinud omavahel kontaktis olla – sel moel polnud poliitilisel politseil tulevikus enam võimalik ühe aktsiooniga kogu põrandaalust kollektiivi mõjutada.¹⁰² Selline otsus muutis suuremad vahelejäämised tõesti ebatõenäolisemaks, kuid samas ka partei ebaefektiivsemaks. Ilma keskse organisatsioonita nagu Illegaalne Büroo, muutus väljaastumiste ja ühisaktsioonide koordineerimine palju keerulisemaks. Varasemalt eksisteerinud probleemid põrandaaluste ja EKP Keskkomitee vahelises kommunikatsioonis süvenesid. Illegaalse Büroo üheks tähtsamaks ülesandeks oli olnud ka Nõukogude Liidus viibivate kommunistide korrapärane informeerimine, selle puudumine muutis põrandaalust reaalsust arvesse võtvate otsuste langetamise Keskkomitee jaoks veelgi raskemaks.

Kuna kullerid pidid korrapärase suhtluse pidamiseks illegaalselt Eesti ja Nõukogude Liidu piiri ületama, oli see äärmiselt ohtlik tegevus ja kunagi ei võinud teada, kas informatsioon ka kohale jõuab. Igal aastal peeti piirivalve poolt kinni mitmeid illegaalseid piiriületajaid.¹⁰³ Kommunistide tulekut Eestisse kergendas asjaolu, et nende piiriületusi toetasid Nõukogude piirivalvurid.¹⁰⁴ Siiski oli piiri ületamine äärmiselt ohtlik ning võis lõppeda ka surmaga.¹⁰⁵ Sellest tulenevalt hakkas EKP 1932. aastal otsima turvalisemat viisi, kuidas põrandaalustega sidet pidada ja Eestisse kommunistlikku materjali saata. Probleemi lahenduseks sai EKP Skandinaavia keskuse loomine. Alates 1933. aastast toimus EKP Keskkomitee ning põrandaaluste suhtlus juba valdavalt läbi Skandinaavia keskuse, mis eksisteeris algselt Rootsisis ja kolis hiljem ümber Taani. Kuna nendes riikides olid kommunistlikud parteid legaalsed, võisid EKP liikmed seal üsnagi puutumatu tegutseda. Skandinaavia maade ja Eesti vahelist liiklust kontrolliti ka tunduvalt vähem kui Eesti ja Nõukogude Liidu vahelist piiri.¹⁰⁶

102 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 220.

103 "12 korda üle piiri. Rändur Narwa ja Kingissepa vahel." – *Sakala*, nr 9, 23.01.1930, lk 2.

104 Teppich-Kasemets, "Põrandaaluste juhi paljastusi." – *Akadeemia* 2001, nr 10, lk 2242.

105 "Narwa taga Eesti-Wene piiril kommunistide käskjalga maha lastud." – *Meie Maa*, nr 605, 01.04.1925, lk 3.

106 Kuuli, *Fontanka ja Moika vahel*, lk 79.

1932. aastal muutis Eesti Kommunistlik Partei osaliselt oma strateegiat. Kommunistliku ajakirja *Klassivõitlus* märtsi ja aprilli väljaandes avaldati EKP uus manifest – selles laideti pikalt Eesti tööliste halvenevaid majanduslikke olusid ning loomulikult kiideti samaaegselt Nõukogude Liidu saavutusi. Väga märkimisväärne oli EKP suhtumise muutus maaomandi küsimuses. Manifestis oli selgesõnaliselt märgitud: “Kogu kehvikute ja keskmikkude maaomandus jääb igal pool täiesti puutumatuks.” Varasemalt oli EKP maarahvale propageerinud kollektiviseerimist – talupoegade seas ei olnud see kuigi populaarne ning tõukas neid parteist eemale. EKP tunnistas manifestis, et Eesti Tööraha kommuuna poolt vabadussõja ajal toime pandud sundkollektiviseerimine oli olnud viga. Kuigi manifestis toodi ka välja, et kollektiivsed majandid olid Nõukogude Liidus suurepäraselt töötanud ning olevat kõige efektiivsem viis maarahva eluolu parandamiseks, pidavat nendesse astumine siiski jääma rangelt vabatahtlikuks.¹⁰⁷

Talupoegadele vastutulelikuma poliitika taga oli ilmselt püüd EKP toetajaskonda nende seas kasvatada. Suurtemates linnades olid kommunistlikud organisatsioonid 1932. aastaks sisuliselt lagunened, seega püüdis EKP tugevamalt kanda kinnitada maal, kus oli sisselangemise oht väiksem. Uus lähenemine võis kommunistidele ka teatavat edu tuua. Põrandaaluste initsiatiivil hakkas tagasihoidliku tiraažiga ilmuma maarahvale suunatud kommunistlik leht *Külaproletaarlane*.¹⁰⁸ Samas ei näi miski viitavat sellele, et strateegiamuudatuse tulemusena oleks toimunud massiline maarahva kommunistlik mobilisatsioon. Antud muudatusega jäädi ilmselgelt ka lootusetult hiljaks. Selline strateegiamuudatus toonuks loodetud tulemusi juhul, kui see oleks läbi viidud vabadussõja järel või viimases hädas üleilmse majanduskriisi algusajal. Olukorras, kus partei enam sisuliselt Eesti pinnal ei funktsioneerinud, ei saanudki selle otsusega suuri muudatusi kaasneda.

1933. aastal hakkas EKP propageerima vasakpoolsete poliitilise ühisrinde kujundamist. Ühisrinde loomises võttis EKP eeskujul ilmselt Saksamaa kommunistidelt.¹⁰⁹ Üleskutse oli suunatud sotsialistlike parteide toetajaskonnale ning sisulist koostööd parteidega ette ei näinud. 1933. aastal nimetasid kommunistid sotsiaaldemokraate veel valdavalt

107 “Eestimaa kommunistlike partei manifest.” – *Klassivõitlus*, nr 141–142, Leningrad: Külvaja kirjastus, 1932, lk 5.

108 Panksejev; Pesti, *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa*, lk 225–226.

109 “EKP ühisrinne sotsialistidega.” – *Nool (Tallinn)*, nr 7, 01.04.1933, lk 3.

sotsiaalfašistideks, seega mingit koostööd nendest varajastest üleskutsetest tulla ei saanudki.¹¹⁰ EKP reserveeritud lähenemine sotsialistliku ühisrinde kuulutamises on mõneti ka mõistetav, 1933. aastal ei olnud Komintern ühisrinde osas selget seisukohta võtnud ning pigem seda mõtet ei kannatatud. Arvatavasti ei soovinud EKP Kominterni peavooluga pahuksisse sattuda.¹¹¹ Sisulisemat koostööd hakkasid Eesti kommunistid teiste sotsialistidega otsima 1934. aastal, mil säärane strateegia oli leidnud Kominterni heakskiidu.¹¹²

1932. ja 1933. aastal vastu võetud otsused aitasid EKP-l 1934. aastaks oma organisatoorsest kaosest mõnevõrra toibuda. Põrandaaluste organisaatorite arv hakkas Eestis taas kasvama.¹¹³ Samas oli sel perioodil tegemist suuresti EKP põrandaalusele organisatsioonile uue vundamendi ehitamisega, kuna 1931. aasta sündmuste tulemusena olid paljud kommunistid kas arreteeritud, pagenud Nõukogude Liitu või provokaatorite vastase kampaania tulemusena partei tööst kõrvale heidetud. Senikaua kui EKP pidas 1932.–1933. aastatel sõda kujutletava sisemise vaenlasega, jõudis majanduskriisi haripunkt mööduda. Alates 1933. aasta suvest hakkas Eesti majandus krooni devalveerimise tulemusel kriisist paranema ning 1934. aastal oli tegemist juba majanduskasvuga.¹¹⁴ EKP ei suutnud majanduskriisi vältel kujundada tugevat ja hästi organiseeritud põrandaalust kollektiivi ega luua kommunistliku massiliikumist töötute ja kannatavate tööliste hulkadest. Majanduskriisi möödumisega kadus ka kommunistide lootus lähiaastatel võimule pürgida.

110 ERAF.6495.1.280, l 64–65. – Dokumendid ühisväerinde loomise kohta. 03.09.1933.

111 McKenzie, *Comintern and World Revolution*, lk 131.

112 Kuuli, *Fontanka ja Moika vahel*, lk 82.

113 *Ibid.*, lk 80.

114 Pajur, “Suur kriis.” – Eesti ajalugu VI, lk 83.

KOKKUVÕTE

Kommunistliku partei ebaedu ülemaailmse majanduskriisi ajal ei ole selgitatav ühe põhjusega, vaid oli mitmete olude kokkulangemine. Kominterni poolt enne majanduskriisi vastu võetud uus strateegia oli küllaltki radikaalne. Üpriski väikesel Eesti Kommunistliku Partei põrandaalusel organisatsioonil oli raske sotsiaaldemokraatlike töölisliikumiste vastu efektiivset võitlust pidada. Sotsiaaldemokraatide ägeda ründamisega peletas partei potentsiaalseid toetajaid ning eemaldus legaalsest väljundidest, kus nad oleksid võinud oma sõnumit levitada. Kuna Eesti oli 20. sajandi esimesel poolel veel suuresti põllumajanduslik maa, kujunes ka töölisliikumine siin võrdlemisi väikseks. Tõelise massitoetuse saavutamiseks oleks EKP pidanud edusamme tegema ka talupoegade kaasamisega kommunistlikku liikumisse, kuid vale strateegia tõttu jäi nende toetus maal marginaalseks.

Eesti Kommunistliku Partei juhtkond oli majanduskriisi aastaiks ümber kolinud Nõukogude Liitu. Sellest tulenevalt moodustati Eestis põrandaalune partei keskus ehk Illegaalne Büroo, mis pidi oma tegevuses lähtuma EKP Keskkomitee juhistest. Põrandaalust tööd juhtisid valdavalt nooremad kommunistid, kes ei olnud Eesti tööliste seas kuigi tuntud. Illegaalse Büroo liikmetel oli EKP organisatoorse nõrkuse tõttu end majanduskriisi ajal raske varjata, samas kippusid põrandaalused oma tegevusega end avalikkusele ka liigselt nähtavaks tegema. Enne majanduskriisi kõrghetke vahistati Illegaalse Büroo liikmed ja põrandaalune parteiorganisatsioon langes kaosesse.

Ülemaailmse majanduskriisi aastail kujunesid Eesti Kommunistlikus Parteis välja mõningad kinnisideed, mis pidurdasid erakonna arengut. Terve kriisi vältel tegeles EKP parempoolse kallaku vastu võitlemisega – kui mõne probleemi põhjuseks võis pidada parempoolset kallakut, siis seda ka tehti. Tegelikuses lõhkus EKP parempoolse kallaku vastu võitlemise sildi all enese parteiorganisatsiooni ning peletas eemale potentsiaalseid aatekaaslasi. Illegaalse Büroo arreteerimise järel algatas EKP provokaatorite vastase kampaania, mille raames sooviti tuvastada isikuid, kes olid Eesti Vabariigi võimudega koostööd teinud. Kommunistide seas algas üldine pealekaebamine, mille tagajärjena süüdistati reeturluses paljusid, kes sellega kuidagi seotud ei olnud. Provokaatorite vastane kampaania oli järjekordne näide sellest, kuidas EKP endaga võitles ning nõnda oma potentsiaali ahendas.

Illegaalse Büroo lagunemise tõttu oli EKP sunnitud majanduskriisi teisel poolel oma senist strateegiat ümber hindama. Selle tulemusena võeti vastu ka mitmeid Eestis kommunistlikku liikumist soodustavaid otsuseid – näiteks muutsid kommunistid oma sõnumit maarahvale vastuvõetavamaks ning hakkasid kaaluma ühistrinde loomist teiste vasakpoolsete parteidega. Samas oli EKP põrandaalune organisatsioon Illegaalse Büroo lagunemise ja provokaatorite vastase kampaania tulemusena liiga nõrk, et lühikese aja vältel uuest lähenemisest märkimisväärset kasu lõigata. Majanduskriis oli 1933.–1934. aastatel Eestis aga lõppemas, seega pidid kommunistid tõdema, et revolutsiooniline olukord oli möödunud ning lähimate aastate jooksul Toompeal punalipp ei lehvi.

KASUTATUD KIRJANDUS

Carr, E. H. *The Twilight of Comintern, 1930–1935*. London: Macmillan Press, 1983.

David-Fox, M. The Fellow Travelers Revisited: The “Cultured West” through Soviet Eyes. *The Journal of Modern History*, nr 75, 2003, lk 330–335.

Haro, L. Entering a Theoretical Void: The Theory of Social Fascism and Stalinism in the German Communist Party, *Critique*, nr 39, 2011, lk 563–582.

Hennig, E. “Die KPD in der Endphase der Weimarer Republik.” PVS-Literatur, nr 26, 1985, lk 34–41.

Hohorst, G., Kocka, J., Ritter, G. A. *Population Distribution by Size of Locality: German Reich, Prussian Provinces, and Federal States (1871-1910)*. *Sozialgeschichtliches Arbeitsbuch II (Social History Workbook II)*. München: Beck, 1978, lk 42–44.

Jakobson, I. “See oleks juhtunud nagu eile.” – Martinson, K. (koost.). *Trellide taga. Mälestusi ja dokumente Eesti kommunistide võitlusest kodanlikus vanglas*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1962, lk 484–511.

Kozlov, N. N. & Weitz, E. D. Reflections on the Origins of the “Third Period”: Bukharin, the Comintern, and the Political Economy of Weimar Germany. *Journal of Contemporary History*, nr 24, 1989, lk 387–410.

Kuuli, O. “Karl Säre, Alviine Puusepp ja Alwin Salm.” – *Tuna*, nr 4. Tallinn: Rahvusarhiiv, 2004, lk 171–172.

Kuuli, O. *Fontanka ja Moika vahel: Eesti kommunistide sisetülidest aastail 1919–1938*. Tallinn: Olaf Kuuli, 2010.

Kuuli, O. *Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991*. Tallinn: Olaf Kuuli, 1999.

McKenzie, K. E. *Comintern and World Revolution 1928–1943: The Shaping of Doctrine*. New York: Columbia University Press, 1966.

Mickiewicz-Kapsukas, V. Rajariigid ja sõjahädaoht. *Klassivõitlus*, nr 98–99, 1928, lk 17–23.

- Musial, B. *Sihikul oli Saksamaa*. Tallinn: Tänapäev, 2009.
- Pajur, A. “Suur kriis”. – Vahtre, S. (toim.). Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Tartu: Kirjastus Ilmamaa, 2005, lk 81–91.
- Panksejev, A. (toim.). *Ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost. I osa (XIX saj. lõpp–juuni 1941)*. Tallinn: Eesti Raamat, 1975.
- Panksejev, A., Pesti, A. (toim.). *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa: (aastad 1920–1940)*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1963.
- Petzina, D. Germany and the Great Depression. *Journal of Contemporary History*, nr 4, 1969, lk 59–74.
- Rudnev, D. *Johannes Lauristin*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
- Silverman, D. P. Fantasy and Reality in Nazi Work-Creation Programs, 1933-1936. *The Journal of Modern History*, nr 65, 1993, lk 113–151.
- Tarulis, A. N. *American-Baltic Relations 1918–1922: The Struggle Over Recognition*. Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1965.
- Valge, J. *Punased I*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti Demograafia Instituut/Rahvusarhiiv, 2014.
- Weber, H. “Die Stalinisierung der KPD 1924–1929.” *Politische Vierteljahresschrift*, nr 9, 1968, lk 519–543.

KASUTATUD ALLIKAD

Arhiiv:

EAA.2100.1.3372 – Idel Jakobsoni Tartu Ülikooli astumise avaldus.

ERA.949.2.414 – Osvald Tuulelt vahistamise käigus konfiskeeritud materjalid.

ERAF.24.1.573 – Eestimaa Kommunistilise Partei Keskkomitee täiskogu protokoll.

ERAF.24.1.637 – Provokaatorite nimekiri.

ERAF.25.1.13 – EKP Keskkomitee resolutsiooni projekt seisukorra kohta EKP-s.

ERAF.25.1.15 – EKP juhtnöörid ja parempoolsete vigade kõrvaldamisest.

ERAF.25.1.53 – 34 protsessi süüdistusaktid ja kohtuotsus.

ERAF.6495.1.229 – EKP Keskkomitee kirjavahetus Illegaalse Bürooga.

ERAF.6495.1.257 – EKP Keskkomitee istungite protokollid.

ERAF.6495.1.274 – Timmermanni, Lamsoni ja Lepa seletused sissekukkumiste, provokaatorite ja kahtlaste isikute kohta kodanlikus Eestis.

ERAF.6495.1.280 – Dokumendid ühisväerinde loomise kohta.

ERAF.6495.1.288 – Männiksoni teadaanne oma vigade tunnistamise kohta.

ERAF.6495.1.300 – EKP avalik teadaanne Voldemar Teppichi kohta.

Ajakirjandus:

“12 korda üle piiri. Rändur Narwa ja Kingissepa vahel.” – *Sakala*, nr 9, 23.01.1930, lk 2.

“34 kommunisti protsess algas.” – *Päewaleht*, nr 57, 27.02.1932, lk 4.

“34 kommunisti protsessi otsus.” – *Päewaleht*, nr 60, 01.03.1932, lk 4.

“Eestimaa kommunistilise partei manifest.” – *Klassiwõitlus*, nr 141–142, Leningrad: Külvaja kirjastus, 1932, lk 1–8.

“EKP ühisrinne sotsialistidega.” – *Nool (Tallinn)*, nr 7, 01.04.1933, lk 3.

“Kommunistlik “Tädi” tabati, “Onu” otsitakse taga.” – *Päewaleht*, nr 185, 11.07.1930, lk 1.

“Miks Grimpel ja Ko Solowkisse saadeti? Amnesteeritud kommunisti W. Teppichi paljastusi.” – *Põhja Eesti*, nr 13, 31.01.1933, lk 3.

“Narwa taga Eesti-Wene piiril kommunistide käskjalg maha lastud.” – *Meie Maa*, nr 605, 01.04.1925, lk 3.

“Põrgumasin Tartu kommunistide juhi korteris.” – *Päewaleht*, nr 156, 12.06.1931, lk 3.

“Suri NKVD alampolkovnik Idel Jakobson.” – *Sõnumileht*, nr 213, 16.09.1997, lk 4.

“Tabati 17 kommunisti ja 2 salatrükikoda.” – *Postimees*, nr 153, 10.06.1931, lk 3.

“Tabati mees, kes tõi üle piiri kindral Undi mõrtsuka” – *Päewaleht*, nr 236, 31.08.1930, lk 3.

“Tartlasi ärritasid punased lipud.” – *Sõnumed*, nr 63, 07.05.1931, lk 1.

“Tööliste palgaolud tööstustes.” – *Sakala*, nr 139, 27.11.1930, lk 3.

“W. Kingissepa kukutas ta ettewaatomatus.” – *Päewaleht*, nr 117, 30.04.1932, lk 3.

Mälestused:

Teppich-Kasemets, V. “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia*, nr 1, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002, lk 191–222.

Teppich-Kasemets, V. “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia*, nr 9, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001, lk 2023–2054.

Teppich-Kasemets, V. “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia*, nr 10, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001, lk 2215–2246.

Teppich-Kasemets, V. “Põrandaaluste juhi paljastusi.” – *Akadeemia*, nr 12, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001, lk 2653–2685.

Internet:

Eesti Rahvusringhääling. *Illegaalse büroo sekretär*. 27.03.1966.
<https://arhiiv.err.ee/guid/108562>.

Kuddo, A., Laas, K. *Eesti linna- ja maarahvastik*. Eesti Entsüklopeedia, 2002 (muudetud 2011).
http://entsyklopeedia.ee/artikkel/eesti_linna-_ja_maaahvastik?fbclid=IwAR3IsLJB17ihdGqn5saIPz_vSxCOfkEsnuCQgXnmsgfoW6DBoSJYoXp-yzU.

SUMMARY

WHY DID THE COMMUNIST PARTY OF ESTONIA FAIL TO EXPAND ITS INFLUENCE DURING THE GREAT DEPRESSION?

The aim of this bachelor's thesis was to examine why the Communist Party of Estonia (EKP) failed to gain significant support during the Great Depression. This failure of the Communist Party cannot be explained by a single cause, but by a combination of factors. The new strategy adopted by Comintern before the economic crisis was quite radical. But it was difficult for the relatively small and underground EKP to fight against the social democratic workers' movements. By fiercely attacking the Social Democrats, the party scared away potential supporters and moved away from legal outlets where they could have spread their message. The labor movement in Estonia was relatively small, as it was still mainly an agricultural country. In order to achieve real mass support, the EKP needed to involve the peasantry in the communist movement, but this was not achieved partly because of the EKP using the wrong strategy.

The leadership of the Estonian Communist Party had moved to the Soviet Union already before the Great Depression. As a result, an underground party center, the Illegal Bureau, was set up in Estonia. The Illegal Bureau was to follow the instructions of the EKP's Central Committee, and thus had little free will. Illegal communist work was mostly led by younger communists, who were not well known among Estonian workers. Due to the organizational weakness of the EKP, members of the Illegal Bureau found it difficult to hide themselves from the police during the economic crisis. Of course, many communists also tended to make themselves too visible in public life. Before the peak of the economic crisis, members of the Illegal Bureau were arrested and the underground party organization fell into chaos.

During the years of the Great Depression, the Estonian Communist Party developed some obsessions that slowed down the development of the party. Throughout the crisis, the EKP worked to combat the perceived right-wing deviation inside the party. In practice, under the guise of fighting the right-wing deviation, the EKP dismantled its own party organization and scared away potential supporters. Following the arrest of the members of the Illegal Bureau, the EKP launched a campaign against provocateurs to identify those communists who had cooperated with the authorities of the Republic of Estonia. The communists started accusing

each other relentlessly. This led to many people who were not actually traitors being reprimanded by the party. The campaign against provocateurs was another example of how the EKP fought against itself and thus cut its own potential.

The collapse of the Illegal Bureau forced the EKP to reassess its strategy in the second half of the economic crisis. As a result, several decisions were made that aided the growth of the EKP in Estonia. The Communists, for example, made their message more acceptable to the people of the countryside and began to consider forming a united front with other left-wing parties. However, as a result of the collapse of the Illegal Bureau and the campaign against provocateurs, the EKP's underground organization was too weak to reap any significant benefits from the new approach in the short term. However, the economic crisis in Estonia was already ending during the years of 1933–1934. Thus, the communists had to admit that the revolutionary situation had passed them by and the red flag would not be flying atop Toompea in the coming years.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kevin Marks,

- 1 annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose: “Miks ei suutnud Eesti Kommunistlik Partei oma mõjuvõimu ülemaailmse majanduskriisi ajal Eestis laiendada?”,

mille juhendaja on Olaf Mertelsmann,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

- 2 Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
- 3 Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
- 4 Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kevin Marks
23.05.2022